

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

БАСИСТА А. В.,
аспірант
кафедри міжнародного права
(Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка)

УДК 341.1/8

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК РЕГІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ОГЛЯД НЕЩОДАВНЬОЇ ПРАКТИКИ**

Стаття присвячена аналізу прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо захисту прав та основоположних свобод людей з інвалідністю. Основна увага зосереджується на розгляді категорій справ щодо найбільш порушуваних прав людей з інвалідністю, зокрема права на життя, на недискримінацію, на свободу від катувань, на свободу та особисту недоторканість, на справедливий суд, на повагу до приватного і сімейного життя.

Ключові слова: права людей з інвалідністю, прецедентна практика ЄСПЛ, дискримінація за ознакою інвалідності, розумне пристосування, ЄКПЛ.

Статья посвящена анализу прецедентной практики Европейского суда по правам человека относительно защиты прав и основных свобод людей с инвалидностью. Основное внимание сосредоточено на рассмотрении дел в отношении наиболее нарушаемых прав людей с инвалидностью, в частности права на жизнь, на недискриминацию, на свободу от пыток, на свободу и личную неприкосновенность, на справедливый суд, на уважение частной и семейной жизни.

Ключевые слова: права людей с инвалидностью, прецедентная практика ЕСПЧ, дискриминация по признаку инвалидности, разумное приспособление, ЕКПЧ.

The article is devoted to the analysis of the case-law of the European Court of Human Rights relating to the protection of the rights and fundamental freedoms of persons with disabilities. The main focus is on the cases dealing with the most violated rights of persons with disabilities, including the right to life, to non-discrimination, to freedom from torture, to liberty and security of persons, to a fair trial, to respect for private and family life.

Key words: rights of persons with disabilities, case law of the ECHR, discrimination on the basis of disability, reasonable accommodation.

Вступ. Дієвим гарантом існування європейської системи захисту прав людини виступає Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд). Оскільки проблематика прав людей з інвалідністю постає гостро на теренах 47-ми держав-членів Ради Європи через те, що в їх межах проживає від 80 до 120 млн. таких уразливих людей, котрі щодня зіштовхуються з дискримінацією та порушенням закріплених ЄСПЛ прав, то механізмом захисту їх прав безсумнівно має бути також ЄСПЛ.

Постановка завдання. Мета статті полягає в здійсненні комплексного аналізу прецедентної практики ЄСПЛ щодо захисту прав та свобод людей з інвалідністю.

Проблематиці різних аспектів захисту прав людей з інвалідністю в практиці ЄСПЛ присвячена незначна кількість праць зарубіжних вчених, а у вітчизняній науці ця проблематика загалом залишається поза увагою дослідників. Однак, на переконання автора, дослідження цієї тематики нині є не лише актуальним, але й потрібним.

З-поміж робіт зарубіжних науковців варто виокремити праці О.М. Арнардотіра, Л.А. Боссера, М. Джонса, О. Левіса, А. Лейкока, Т.О. Лихіної та інших.

Результати дослідження. Незважаючи на те, що інвалідність не згадано в ст. 14 Європейської Конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 року (далі – ЄКПЛ), практика ЄСПЛ свідчить про те, що вона та різноманітні стани здоров'я розглядаються як «інші ознаки» в розумінні зазначеної статті. Так, в рішенні по справі “*Glor v. Switzerland*” від 2009 року Суд вперше визнав наявність дискримінації за ознакою інвалідності. [1]. У справі “*I.V. v. Greece*” у жовтні 2013 році ЄСПЛ визнав, що всупереч ст. 14 ЄКПЛ незаконним є звільнення працівника через побоювання колег щодо їх можливого інфікування, зважаючи на його ВІЛ-позитивний статус [2]. Також у 2011 році по справі “*Kiyutin v. Russia*” Суд постановив, що мало місце порушення ст. 14, оскільки заявник став жертвою дискримінації через стан свого здоров'я – йому було відмовлено у видачі посвідки на проживання через його ВІЛ-позитивний статус [3]. Ще однією цікавою справою у цьому відношенні є “*G.N. v. Italy*”. Заявники у справі направили скаргу до ЄСПЛ щодо дискримінації, суть якої полягала в різному ставленні до родичів померлих позивачів та одного з живих, котрі хворіли на таласемію, з приводу отримання компенсації за зараження на ВІЛ та гепатит С під час переливання крові. ЄСПЛ в цьому випадку постановив, що різниця у поводженні на підставі генетичного захворювання є «іншою ознакою» в розумінні ст. 14, а процедура отримання компенсацій відбувалася з її порушенням [4].

Стаття 14 ЄКПЛ, безперечно, має відношення до концепції розумного пристосування, що знаходить відображення в практиці Суду. Однак протягом довгого часу Судом не визнавався обов'язок розумного пристосування ні на основі ст. 14, ні в контексті розгляду інших статей ЄКПЛ. Певні зрушення почалися із розгляду справи “*X v. United Kingdom*” у 1981 році, проте винесене рішення значно критикувалося з причин його формалізму. В наступних своїх рішеннях ЄСПЛ близько підходить до визнання обов'язку розумного пристосування, однак прямо не формулює його. У справі “*Munoz Diaz v. Spain*” Суд висловив загальні міркування, виходячи з логіки розумного пристосування. Безпрецедентною в цьому відношенні вважаємо згадану справу “*Glor v. Switzerland*”. В рішенні по ній ЄСПЛ не лише визнає порушення права на недискримінацію за ознакою інвалідності, але й посиляється на положення КПП як «основу існування європейського та універсального консенсусу в питанні необхідності захисту людей з інвалідністю від дискримінаційного ставлення до їх повної соціальної інклюзії» (п. 53) та використовує концепцію розумного пристосування, деталізуючи можливі способи, в які Швейцарія могла забезпечити належне пристосування, але без використання цієї відповідної термінології (п. 91–95) [5].

В одній з останніх справ “*Cam v. Turkey*” від 2016 року ЄСПЛ дійшов висновку, що дискримінація за ознакою інвалідності також передбачає відмову в розумному пристосуванні задля полегшення доступу людини з інвалідністю до освіти. Суд стоїть на тій позиції, що розумне пристосування має важливе значення для здійснення прав людини [6]. В рішенні від 22 березня 2016 року у справі “*Guberina v. Croatia*” ЄСПЛ звертає увагу на те, що державні органи влади проігнорували положення внутрішнього законодавства щодо доступності будівель для людей з інвалідністю, а також зобов'язання Хорватії за КПП щодо розумного пристосування, доступності та недискримінації [7].

Автор зазначає, що питання розумного пристосування не є самостійним предметом розгляду в справах, пов'язаних з інвалідністю, зазвичай воно постає в контексті порушення визначених ЄКПЛ прав. Як свідчить прецедентна практика, найбільш часто в контексті справ щодо порушення ст. 3, ст. 5, ст. 6, ст. 8 та ст. 2 Протоколу № 1.

Істотне значення для захисту прав людей з психічними відхиленнями та людей з інтелектуальною інвалідністю має справа “*Stanev v. Bulgaria*”. В рішенні від 17 січня 2012 року ЄСПЛ вперше за свою практику постановив, що заявника було «позбавлено свободи» в закладі соціального обслуговування, що становить порушення п. 1 ст. 5 ЄКПЛ. Оскільки позивач був юридично неспроможний оскаржити або ж вимагати компенсації за його утримання також було визнано порушення п. 4 та п. 5 ст. 5. Зважаючи на умови, в яких тривалий час утримувався позивач та неспроможність болгарського уряду вжити заходів щодо закриття установи, ЄСПЛ постановив, що протягом семи років позивач утримувався в умовах, що припинювали його людську гідність, що, відповідно, становить порушення ст. 3 ЄКПЛ. Водночас у цій справі ЄСПЛ вперше визнав порушення ст. 3 в контексті умов утримання в закладах соціальної допомоги для людей з інвалідністю. Інший важливий аспект справи стосується права заявника звернутися до національного суду із заявою про відновлення своєї дієздатності. В контексті розгляду справи Суд постановив, що ст. 6 повинна тлумачитись в такий спосіб, щоб будь-яка особа, яка знаходиться в схожій із позивачем ситуації, мала можливість доступу до правосуддя задля відновлення своєї дієздатності. Тому ЄСПЛ визнав порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. В рішенні Судом відзначається зростаюча роль міжнародних договорів щодо захисту прав людей з психічними розладами в наданні цій категорії людей правової автономії настільки, наскільки це можливо, а також міститься посилання на Конвенцію ООН про права інвалідів 2006 року та Рекомендацію No. R (99) 4 КМРЄ (п. 224) [8].

Професор Центрального європейського університету О. Левіс вважає, що справа “*Stanev v. Bulgaria*” відкриває шлях до свободи та часу, коли люди з інвалідністю, будучи «непомічені» законом, розглядатимуться як повноправні та рівні суб’єкти прав людини та основних свобод [9, с. 7].

Важливу категорію справ в практиці ЄСПЛ формують ті, що стосуються порушення права на найвищу людську цінність – життя. Воно, закріплене в ст. 2, віднесене до найважливіших статей ЄКПЛ, відхилення від положень яких, в силу ст. 15, в принципі не допускається [10, с. 18]. Розглянуті Судом справи стосуються переважно таких обставин, як завдання смерті людям з інвалідністю в поліцейському відділку та психіатричних установах.

В справі “*Jasinskis v. Latvia*” Суд одноголосно визнав порушення ст. 2 ЄКПЛ. Заявник скаржився на смерть свого глухонімого сина в поліцейському відділку, що настала після утримання останнього протягом більш ніж чотирнадцяти годин поспіль без надання відповідної медичної допомоги. В своєму рішенні ЄСПЛ наголосив на тому, що ст. 2 ЄКПЛ не тільки вимагає від держави «умисно» не позбавляти життя, але й покладає на державу обов’язок вживати необхідних заходів для захисту осіб, що знаходяться під її юрисдикцією. В разі рішення влади про затримання та утримання під вартою людини з інвалідністю вони повинні проявити особливу увагу в забезпеченні таких умов тримання, які відповідали б особливим потребам особи, зважаючи на її інвалідність (п. 59). В більш широкому сенсі це передбачає обов’язок держави вживати конкретних заходів задля здійснення ефективного захисту осіб від жорстокого поводження (п. 60). Таким чином, Суд дійшов висновку, що поліція не виконала свого обов’язку щодо захисту життя затриманого, оскільки не надала особі належної медичної допомоги [11].

Досить часто люди з інвалідністю зазнають порушень права на життя, перебуваючи в закладах з надання психіатричної допомоги, через невідповідні та неналежні їх особливостям умови та поводження. Справа “*Nencheva and Others v. Bulgaria*” відображає ситуацію, яка, на жаль, є однією з великої кількості типових, в якій опиняються люди з інтелектуальною інвалідністю в межах не лише європейського регіону, але й всього світу. Суть справи зводиться до загибелі дітей, які перебували на утриманні в будинку для людей з фізичною та розумовою інвалідністю через брак тепла, їжі, ліків та інших базових потреб людини. ЄСПЛ визнав порушення болгарською владою ст. 2 ЄКПЛ, зважаючи на той факт, що спеціалізований заклад, де перебували діти, знаходився під опікою держави, а держава не вжила жодних заходів для захисту життя дітей [12].

В нещодавньому рішенні від 17 липня 2014 року по справі “*Center of Legal Resources on behalf of Valentin Campeanu v. Romania*”, пов’язаної із загибеллю в психіатричному за-

кладі молодій особі з тяжкою формою інвалідності, ЄСПЛ, зважаючи на винятковість обставин справи, вперше дозволив неурядовій організації діяти від імені загиблого (п. 112) [13]. Така позиція Суду обґрунтовується необхідністю не дозволити державі-відповідачу уникнути відповідальності за порушення ЄКПЛ. Аналогічна даній на розгляді Суду знаходиться ще одна справа “*Center for Legal Resources on behalf of Miorita Malacu and others v. Romania*”.

Право на свободу від катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження та покарання закріплене ст. 3 ЄКПЛ. Ця стаття покладає особливо суворі обмеження на дії держави задля захисту гідності, фізичної та психічної недоторканості людської особистості [14, с. 28]. Зазначимо, що це право не передбачає можливості для держави відступити від своїх зобов'язань за будь-яких обставин, а тому є абсолютним правом людини. Втім, як свідчить прецедентна практика, для того, щоб ЄСПЛ визнав порушення ст. 3, відповідне діяння повинне досягти певного мінімуму тяжкості. Останній визначається Судом з урахуванням таких сукупних обставин справи, як вік, стать, стан здоров'я, тривалість протиправного поводження та відповідних наслідків для фізичного та психічного стану здоров'я потерпілого.

У своєму рішенні від 2009 року у справі “*Slawomir Musial v. Poland*” Суд вказав, що для розуміння відповідності стану здоров'я людини її утриманню під вартою слід враховувати три окремі елементи, а саме: 1) стан здоров'я ув'язненого, 2) відповідність медичної допомоги та догляду в місцях утримання та 3) доцільність збереження міри покарання, виходячи зі стану здоров'я позивача (п. 88). У випадку людей з інтелектуальною недостатністю ЄСПЛ до уваги приймає ступінь їх уразливості, а також їх нездатність за певних обставин скаржитися на способи та методи здійснення лікування, які застосовуються до них (п. 87) [15].

Більшість справ про порушення ст. 3 стосується невідповідності умов утримання під вартою людей з тією чи іншою формою інвалідності. В 2015 році ЄСПЛ розглянув справу “*Helhal v. France*”, в рішенні за якою постановив, що факт утримання заявника з тяжкою формою інвалідності під вартою сам по собі не становить нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження, однак надання неналежного фізичного реабілітаційного лікування і факт того, що в'язничні приміщення не були пристосовані до форми інвалідності потерпілого, становлять порушення ст. 3 [16].

Варта уваги також справа “*Price v. United Kingdom*”. В процесі розгляду ЄСПЛ дійшов висновку, що утримання заявниці, яка не мала кінцівок, в тюремній камері впродовж двох днів, де умови були непристосовані для задоволення її життєво необхідних потреб, є поводженням, що принижує людську гідність [17]. Науковець А. Лейкок переконана, що саме ця справа послугувала поштовхом до зміни в підходах від сприйняття правового виключення ув'язнених людей з інвалідністю до позитивного зобов'язання враховувати та заохочувати їх право на повагу до гідності [18, с. 202].

Схожими є справи “*Semikhvostov v. Russia*” (2014 рік), “*Asalya v. Turkey*” (2014 рік), “*Grimailovs v. Latvia*” (2013 рік), “*D.G. v. Poland*” (2013 рік), “*Farbtuhs v. Latvia*” (2004 рік). В рішеннях по них ЄСПЛ наголошує на позитивному обов'язку держави забезпечити належні та відповідні умови утримання, що кореспондують потребам та враховують форму інвалідності особи, яка перебуває в місцях позбавлення волі.

Предметом судового розгляду в контексті порушення ст. 3 стають також умови проживання в психіатричних установах та закладах надання соціальної допомоги. Прикладом може слугувати вже згадувана справа “*Stanev v. Bulgaria*”.

Важливим стало рішення ЄСПЛ від 24 липня 2012 року у справі “*Dordevic v. Croatia*” у контексті вербального та фізичного залякування людей з інвалідністю. Воно є вагомим, оскільки закладає початок захисту людей з інвалідністю від злочинів, скоєних на основі ненависті.

У справі “*Gauer and Others v. France*” предметом розгляду поставало питання примусової стерилізації осіб з інвалідністю задля цілей контрацепції. Ця справа є першою в

практиці Суду, що стосувалася тематики інвалідності та надзвичайно проблемного питання, особливо для такої категорії, як люди з інтелектуальною недостатністю. Втім, розглянувши обставини, Суд дійшов висновку, що заява не відповідає часовому критерію прийнятності відповідно до ст. 35 ЄКПЛ [19].

Отже, аналіз справ ЄСПЛ про порушення ст. 3 у контексті людей з різними формами інвалідності засвідчує, що держави повинні адаптувати наявні умови утримання, безвідносно до форми закладу, де перебуває людина з інвалідністю. Хоча категорія «розумне пристосування» не згадується в ЄКПЛ, ЄСПЛ, спираючись на положення Конвенції ООН про права інвалідів 2006 року, в своїх рішеннях розвиває цю концепцію в межах закріплених ЄКПЛ прав людини та основних свобод відносно до людей з інвалідністю.

В практиці ЄСПЛ непоодинокими є справи про порушення права на свободу та особисту недоторканність, передбаченого ст. 5 ЄКПЛ. Суттєвими в цьому відношенні є схожі за фактичними обставинами справи *“Stanev v. Bulgaria”* та *“D.D. v. Lithuania”*. Відзначимо, що в рішеннях по них ЄСПЛ чи не вперше визнав, що утримання людей з інвалідністю в закладі соціальної допомоги, а не, наприклад, психіатричній лікарні чи іншій установі такого типу, може становити порушення ст. 5 ЄКПЛ.

Історичним, на переконання автора, виявилось рішення ЄСПЛ від 27 березня 2008 року по справі *“Shtukaturov v. Russia”* у зв'язку з порушенням права на справедливий суд, передбаченого ст. 6 ЄКПЛ, та низки інших важливих прав. Врахувавши прецедентну практику та загальні принципи, ЄСПЛ постановив, що судовий розгляд в цьому випадку не може вважатися справедливим у зв'язку зі ст. 6 ЄКПЛ, якщо особа, стосовно якої розглядається питання про визнання її повністю недієздатною, не залучена до процесу (п. 70). Суд наголосив на тому, що особам з психічними розладами повинна бути надана можливість бути вислуханими особисто або ж в разі необхідності через ту чи іншу форму юридичного представництва (п. 71). Щодо примусового поміщення до психіатричної лікарні Суд встановив, що такі дії порушили право заявника на свободу, передбачене ст. 5, зважаючи на те, що здійснювалися лише на основі рішення опікуна і без «переконливого доведення» з боку державних органів, що психічний стан заявника вимагає госпіталізації (п. 115–116), а також залучення додаткових форм судової перевірки законності та обґрунтованості необхідності примусової госпіталізації (п. 123). Крім того, Суд дійшов висновку, що визнання заявника повністю недієздатним є невідповідною мірою (п. 86) та становить порушення права заявника на повагу до особистого та сімейного життя, передбаченого ст. 8 ЄКПЛ [20]. На погляд автора, ця справа відображає усталену в державах практику судового вирішення питання позбавлення дієздатності осіб з інвалідністю, а також порушення прав тих, котрі вже позбавлені дієздатності. Втім, винесене ЄСПЛ рішення сприяло подальшому перегляду законодавства Росії в частині охопленої рішенням та внесенню необхідних змін.

Зазначається, що справа *“Shtukaturov v. Russia”* разом з рештою подібних справ демонструють сприйняття ЄСПЛ в своїй практиці контроверсійного підходу до дієздатності людини з інвалідністю, втіленого в ст. 12 КПП. З одного боку, Суд наголошує на важливості врахування волі, яка буде висловлена особисто особою з інвалідністю під час прийняття судом рішення про обмеження її дієздатності, а з іншого – забезпечення недієздатній особі з інвалідністю можливості оскаржувати свою недієздатність через ту чи іншу форму юридичного представництва. Так, в своєму рішенні по справі *“Stanev v. Bulgaria”* ЄСПЛ вказує, що «сьогодні на європейському рівні простежується тенденція надання недієздатним особам прямого доступу до судів задля відновлення їх дієздатності» (п. 243) [21]. Під час розгляду справи *“R. P. and Others v. United Kingdom”* ЄСПЛ акцентував на важливості посилення ролі людей з інвалідністю в процесі судового розгляду [22].

Аналіз прецедентної практики ЄСПЛ в сфері захисту прав людей з інвалідністю засвідчує, що найбільш частими є скарги щодо зазіхань з боку органів державної влади на право на повагу до приватного та сімейного життя, визначеного ст. 8 ЄКПЛ. Зміст права полягає в повазі до приватного та сімейного життя людини, до її житла і кореспонденції, як визначено в п. 1 ст. 8. Втім, занадто широке тлумачення ЄСПЛ поняття приватного життя

приводить до наявності великої кількості справ, за результатами розгляду яких Суд не встановлює порушення ст. 8.

В одній із перших справ *“X and Y v. the Netherlands”*, пов’язаної із сексуальним насильством неповнолітньої особи з психічними вадами розвитку у спеціалізованому закладі для дітей з інтелектуальною недостатністю, Суд визначив, що поняття «приватного життя охоплює як фізичну так і психологічну недоторканість особи, включаючи і її чи його сексуальне життя» (п. 22). Також вказав, що «захист особи від умисного втручання з боку органів державної влади не лише зобов’язує державу утримуватися від такого втручання, але й передбачає наявність позитивних зобов’язань задля забезпечення ефективної поваги приватного та сімейного життя. Такі зобов’язання можуть включати вжиття заходів, спрямованих на забезпечення поваги особистого життя навіть у сфері відносин індивідів між собою» (п. 23) [23].

Розвиваючи тлумачення приватного життя, ЄСПЛ у справі *“Botta v. Italy”* наводить таке формулювання: «Приватне життя включає в себе фізичну та психологічну недоторканість людини – гарантію, надану ст. 8, призначену насамперед для забезпечення розвитку особистості кожної людини в її відносинах з іншими людьми, без втручання ззовні» [24]. Предметом розгляду у справі *“Zehnalova and Zehnal v. the Czech Republic”* стала недоступність великої кількості громадських будівель та споруд, відкритих для широкого загалу в місті проживання заявників, та неспроможність національної влади виправити ситуацію [25]. Справа *“Molka v. Poland”* стосувалася відмови голови місцевої виборчої комісії в сприянні доступу людині з тяжкою формою інвалідності на інвалідному візку до виборчої дільниці [26]. У справі *“La Parola and Others v. Italy”* заявники скаржилися на відмову державних органів в наданні ефективної медичної та фінансової допомоги їх дитині з інвалідністю як на порушення її права на приватне та сімейне життя [27]. Справа *“Pretty v. United Kingdom”* стосувалася відмови державних органів надати гарантію не переслідувати чоловіка заявниці через допомогу останній у вчиненні самогубства, зважаючи на її смертельну дегенеративну хворобу [28]. Предметом судового розгляду у справі *“Spyra and Kranczkowski v. Poland”* також стало неналежне виконання своїх функцій медичним персоналом по догляду за новонародженими дітьми, а також відсутність ефективних процедур, які мають здійснюватися державними органами влади щодо з’ясування походження інвалідності у дитини [29]. Назвемо в цьому відношенні також справу *“Dmitriy Ryabov v. Russia”*, за якою заявник скаржився на обмеження за рішенням національного суду його батьківських прав та доступу до сина, зважаючи на те, що він страждав шизофренією [30].

Спільним для зазначеного переліку справ є той факт, що за підсумками їх розгляду ЄСПЛ по частині з них постановив про відсутність порушення ст. 8, а решту заяв визнав недопустимими до розгляду, зважаючи на їх несумісність *ratione materiae* з положеннями зазначеної статті ЄКПЛ. Попри це, суттєве значення для тлумачення права на повагу до приватного і сімейного життя має аргументація, яку використовує Суд в своїх рішеннях.

У справі *«Савіни проти України»* щодо розміщення дітей на піклування держави з причин того, що їх батьки, котрі були сліпі з дитинства, були не в змозі забезпечити дітям належний догляд та житло. Суд зауважив, що право на повагу сімейного життя передбачає «право батьків та дітей бути поряд один з одним, яке становить основоположну складову сімейного життя, і що заходи державних органів, спрямовані перешкодити цьому, є втручанням у права, гарантовані ст. 8» (п. 47). В цій справі ЄСПЛ визнав, що дії державних органів становлять порушення ст. 8 [31].

Інший аспект порушення права на повагу до сімейного життя розглянутий Судом у справі *“A. K. and L. v. Croatia”*. Суд визнав порушення права заявниці на сімейне життя, обґрунтувавши це тим, що, не дивлячись на передбачені законодавством відповідні гарантії щодо захисту інтересів батьків та їх дітей в судовому процесі та легку форму інтелектуальної недостатності, заявниця так і не була представлена в судовому процесі щодо позбавлення її батьківських прав. [32].

З декількох причин уваги заслугове рішення ЄСПЛ у справі “*Lashin v. Russia*” від 22 січня 2013 року. В процесі її розгляду Суд зауважив, що позбавлення дієздатності може бути втручанням у приватне життя відповідної особи, тому в цьому випадку справа розглядалася з урахуванням позитивних зобов’язань держави вживати необхідних та розумних заходів задля забезпечення прав відповідно до положень ст. 8. (п. 79). На відміну від підходу, висловленого у своїх попередніх справах, наприклад “*Stanev v. Bulgaria*”, у цій ЄСПЛ визнає, що позбавлення дієздатності та підтримання такого статусу особи може здійснюватися, якщо воно має на меті реалізацію законних цілей. Згідно з позицією Суду органи державної влади володіють “*margin of appreciation*” стосовно прийняття рішення щодо доцільності відновлення дієздатності та її об’єму. Насамперед це віднесено до сфери компетенції національних судів (п. 80). В контексті обставин цієї справи Суд визначив два головних фактори, що здійснюють вплив на ступінь “*margin of appreciation*” держави, до яких відніс: по-перше, коли міра має сильний вплив на автономію заявника, Суд вдаватиметься до суворіших перевірок, а по-друге, особлива увага Суду приділятиметься якості національних правових гарантій (п. 81) [33]. В цій справі ЄСПЛ дійшов висновку, що повне позбавлення дієздатності заявника через його інтелектуальну неспроможність не визнається належною мірою та шкодить його праву на сімейне життя, гарантованому ЄКПЛ.

Таким чином, автор доходить висновку, що ЄСПЛ звужує ступінь “*margin of appreciation*” держави в контексті положень ст. 8 ЄКПЛ, а також здійснює безпосередній вплив на розвиток та формування національного законодавства європейських держав.

Одним з найбільш обмежуваних прав людей з інвалідністю, а особливо людей з інтелектуальною недостатністю, є право на вільні вибори, гарантоване ст. 3 Протоколу № 1. В більшості держав Центральної та Східної Європи люди з інтелектуальною недостатністю взагалі не наділяються таким правом. Виходячи з практики ЄСПЛ, право на вільні вибори не є абсолютним, а тому держави володіють стосовно нього “*margin of appreciation*”.

В 2010 році предметом розгляду ЄСПЛ постало питання автоматичної втрати права голосу внаслідок призначення часткової опіки у справі “*Alajos Kiss v. Hungary*”. Під час розгляду справи ЄСПЛ зауважив, що в цьому випадку міра позбавлення виборчого права виправдовується законною метою. Проте абсолютна заборона права голосу для будь-якої особи, яка знаходиться під опікою, на думку Суду, не вважається прийнятною “*margin of appreciation*” (п. 43). Визначається, що держава повинна мати вагому підставу для здійснення обмеження фундаментальних прав уразливих груп населення, до яких належать люди з інтелектуальною недостатністю, які зазнають страждань через нехтування їх індивідуальних особливостей та потреб. Суд зазначає, що в цьому випадку законодавець використовує невибірковий метод позбавлення права голосу, базуючись лише на наявності інтелектуальної недостатності в людини як підстави встановлення опіки (п. 42, 44). В результаті розгляду Суд постановив, що такий підхід не є законною основою обмеження права голосу людини з інвалідністю та становить порушення ст. 3 Протоколу № 1 [33].

Рішення ЄСПЛ у цій справі, безсумнівно, має суттєве значення та наслідки не лише для Угорщини, але й для решти європейських країн. Наголошуючи на необхідності врахування індивідуальних особливостей людей з інтелектуальною недостатністю та крайній обережності під час обмеження їх прав, Суд розширив принцип індивідуальної судової оцінки. Крім того, аргументація Суду в рішенні свідчить про наслідуваність підходу до виборчих прав людей з інвалідністю, втіленого в Конвенції ООН з прав інвалідів 2006 року. Зазначимо, що текст рішення містить посилання на цей універсальний міжнародний договір.

Висновки. Проведене дослідження прецедентного права ЄСПЛ дає підстави стверджувати, що Суд в своїй діяльності достатньо часто зіштовхується з розглядом справ, пов’язаних з інвалідністю, а винесені ним рішення засвідчують тенденцію до розширення захисту, передбаченого ЄКПЛ по відношенню до людей з будь-якою формою інвалідності з урахуванням міжнародних норм в сфері захисту прав людей з інвалідністю, та в деяких справах про обмеження ступеня “*margin of appreciation*” держави-учасниці.

Список використаних джерел:

1. Case of *Glor v. Switzerland*. Application no. 13444/04. Dated 30 April 2009 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int>.
2. Case of *I.B. v. Greece*. Application no. 552/10. Dated 03.10.13// European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int>.
3. Дело Кiyутин против России. Заявление №2700/10. От 10 марта 2011 года // Официальный сайт Европейского Суда по правам человека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Kiyutin_v_Russia_10_03_2011.
4. Case *G.N. and others v. Italy*. Application no. 43134/05. Dated 1 December 2009 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode":"RUS"},"appno":"43134/05"},"itemid":"001-117285"](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
5. Case of *Glor v. Switzerland*. Application no. 13444/04. Dated 30 April 2009 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Case%20of%20Glor%20v.%20Switzerland"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-92525"\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
6. Case of *Çam v. Turkey* (application no. 51500/08) Dated 23 February 2016 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5307099-6607283#{"itemid":\["003-5307099-6607283"\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5307099-6607283#{).
7. Case of *Guberina v. Croatia* (Application No. 23682/13) Dated 22 March 2016 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161530>.
8. Case of *Stanev v. Bulgaria* (Application No. 36760/06) Dated 17 January 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.menschenrechte.ac.at/orig/12_1/Stanev.pdf
9. *Lewis O. Stanev v. Bulgaria: On the Pathway to Freedom / O. Lewis // Human Rights Brief*. – 2012. – Vol. 19. – No. 2. – P. 7.
10. Туманов В. А. Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения / В. А. Туманов, Л. М. Энтин. – М. : Издательство НОРМА, 2002. – 188 с.
11. Case of *Jasinskis v Latvia* (Application No. 45744/08) Dated 21 December 2010 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int>.
12. Case of *Nenchova and Others v. Bulgaria* (Application 48609/06) Dated 18 June 2013 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int>
13. Case of *Center of Legal Resources on behalf of Valentin Campeanu v. Romania* (Application No. 47848/08) Dated 17 July 2014 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150981>
14. Case of *Slawomir Musial v. Poland* (Application No.28300/06) Dated 20 January 2009 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90783>
15. Case of *Helhal v. France* (Application No. 10401/12) Dated 19 February 2015 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152257>
16. Case of *Price v. the United Kingdom* (Application No. 33394/96) Dated 10 July 2001 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59565>
17. *Price v. UK: The importance of human rights principles in promoting the rights of disabled prisoners in the United Kingdom. Critical Perspectives on Human Rights and Disability Law / [A. Laycock, M.H. Rioux, L.A. Bosser, M. Jones]*. – Leiden : Martinus Nijhoff Publishers, 2011. – 202 p.

18. Decision Gauer etAutrescontre la France (Requete No. 61521/08) En date du 23 Octobre 2012 // CourEuropeenne des Driots de L'Homme site official [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114636>.
19. Case of Shtukaturv v. Russia (Application No. 44009/05) Dated 27 March 2008 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85611>.
20. Case of Stanev v. Bulgaria (Application No. 36760/06) Dated 17 January 2012 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108690>.
21. Case of R. P. and Others v. United Kingdom (Application No. 38245/08) Dated 9 October 2012 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-7236>.
22. Case of X and Y v. the Netherlands {Application No. 8978/80) Dated 26 March 1985 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57603>.
23. Case of Botta v. Italy (Application No. 153/1996/772/973) Dated 24 February 1998 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58140>.
24. Case of Zehnalova and Zehnal v. the Czech Republic (Application No. 38621/97) Dated 14 May 2002 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-23341>.
25. Case of Molka v. Poland (Application No. 56550/00) Dated 11 April 2006 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-3330>.
26. Case of La Parola and Others v. Italy (Application No.39712/98) Dated 30 November 2000) // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-31763>.
27. Case of Pretty v. United Kingdom (Application No.2346/02) Dated 29 April 2002 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-60448>.
28. Affaire Spyra et Kranczkowski c. Pologne (Requete No. 19764/07) En date du 29 Avril 2013 // CourEuropeenne des Droits de L'Homme website official [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113337>.
29. Case of Dmitriy Ryabov v. Russia (Application No. 33774/08) Dated 1 August 2013 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-122970>.
30. Справа «Савіни проти України» (Заява № 39948/06), 18 грудня 2008 року // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_454.
31. Case of A. K. and L. v. Croatia (Application No. 37956/11) Dated 8 January 2013 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-7389>.
32. Case of Lashin v. Russia (Application No. 33117/02) Dated 22 January 2013 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116020>.
33. Case of Alajos Kiss v. Hungary (Application No. 38832/06) Dated 20 May 2010 // European Court of Human Rights official website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=003-3130633-3471579>.

